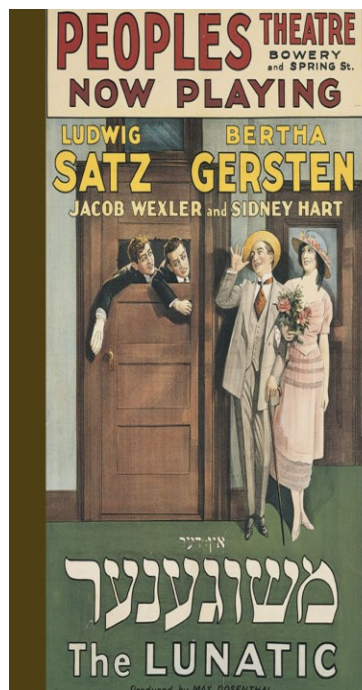

Bijlage bij het hoorcollege *Jiddisch*

JIDDISCH

EEN HOORCOLLEGE OVER
DE JIDDISCHE TAAL EN
LITERATUUR

door David Cohen

Inhoud

[David Cohen](#)

[Bob Kommer](#)

College 1. Verschillende soorten Jiddisch, vroeger en nu

[H1. Jiddisch: introductie, ontstaansgeschiedenis en dialecten](#)

[H2. Jiddisch in de vrome wereld](#)

[H3. Overzicht Jiddische literatuur](#)

College 2. 'De Grote Drie': Klassiekers rond het fin de siècle

[H4. Mendele de boekenverkoper](#)

[H5. Het Warschauer genie: J.L. Perets](#)

[H6. Sjolom Alejchem: de Jiddische Mark Twain](#)

College 3. Bloei en verval: drie 20e-eeuwse giganten

[H7. De Nobelprijswinnaar Basjevis](#)

[H8. De partizanendichter Sutzkever](#)

[H9. De laatste dichteres van wereldniveau: Rivke Basman](#)

College 4. Nieuwe bloei: Jiddisch vandaag de dag

[H10. Daniel Gala en Michoël Felsenbaum](#)

[H11. Berl Kotlerman en Haïke Beruriah Wiegand](#)

[H12. Libby Polak en de toekomst van het Jiddisch](#)

[Enkele gedichten](#)

[Literatuur](#)

[Colofon](#)

David Cohen

Dr. David Cohen is classicus en germanist. Tijdens zijn promotie als classicus in Berlijn legde hij zich toe op bestudering van het Jiddisch. In deze taal onderhoudt hij contacten over de hele wereld. Naast zijn baan als docent Duits en Klassieke Talen in het middelbaar onderwijs is hij betrokken bij initiatieven als de [Stichting Jiddisj](#) en het tijdschrift daarvan, Grine Medine. Verhalen en gedichten van zijn hand zijn verschenen in publicaties als Yiddish Branzhe (New York) en Yiddishland (Lund/Jeruzalem). Een openbaar interview met Evgeny Kissin bij een poëzie-middag van uitgeverij H. Leyvik Farlag (Tel Aviv) beschouwt hij in deze parallele loopbaan als een hoogtepunt.

Opgenomen i.s.m. Bob Kommer Studio's

Bob Kommer Studio's, opgericht in 1952, is één van de oudste geluidsstudio's van Nederland. Naast het verzorgen van geluid voor diverse natuur- en animatiefilms, doet Bob Kommer Studio's al meer dan 20 jaar het 6-kanaals surround geluid van Omniversum en andere IMAX-theaters in Europa. De studio wordt ook gebruikt voor o.a. het inspreken van luisterboeken en het opnemen van hoorcolleges.

Kijk voor meer informatie op <http://www.bobkommer.com>

Synopsis van het hoorcollege *Jiddisch*

College 1. Verschillende soorten Jiddisch: vroeger en nu

H1. Jiddisch: introductie, ontstaansgeschiedenis en dialecten

- Fragment AT5 Daniëlla Zaidman 14 februari 2023
- Introductie en overzicht van de inhoud van het college
- Ontstaansgeschiedenis van het Jiddisch
- Vroegere en hedendaagse dialecten
 - Het Litvish: gedicht van [Rivke Basman Ben-Chaim](#)
 - Poylish: [Isaac Bashevis Singer](#)
 - Oekraïens: [Arele Schaechters vertaling van Harry Potter](#)
 - Roemeens: [Emil Kalin](#)
 - Russisch: [Evgeny Kissin](#)
 - Bessarabisch: [Boris Sandler](#)
 - Klal-shprakh: podcast [Etl Niborski Vaybertaytsh](#)
 - Yiddish Australië: [3ZZZ Joods nieuws](#): uitzending 11 juni 2023 Michael en Bobbi Zylberman in Melbourne

H2. Jiddisch in de vrome wereld

- Overzicht hedendaagse centra binnen en buiten orthodoxe wereld
- New York:
 - [Rabbi Nachman](#) (2017) Kalmy Schwartz
 - en/of podcast over [IMF van Pinchas Glauber](#) 9 april 2023
- Londen:
 - Fragment [Izzy Posen over Isaac Newton](#)
- Antwerpen:
 - [interview Pinchas Kornfeld](#) door Max Kohn
- Yerushalmer Yiddish:
 - Pirsemen [Dovid Katz LYVA-project](#)

H3. Overzicht Jiddische literatuur

- Grote lijn Jiddische literatuur vanaf Middeleeuwen tot Mendele
- Amsterdams Jiddisch: *Sjloume Duikelaar*. Over zijn poerimkranten en kaartspelletjes
 - Fragmentje uit de voordracht met Simon
 - Indruk uit opname in jaren '40 na oorlog

College 2. 'De Grote Drie': Klassiekers rond het fin de siècle

H4. Mendele de boekenverkoper

- Mendele Moicher Sforim (1836 – 1917)
 - *Mendele de boekenverkoper*, vertaling Willy Brill, GM 67 p. 4 ff.
 - De Jiddische [tekst](#)
 - [Geluidsfragment](#): voorgelezen door Vove Vaynstheyne

- Vertalingen in *Grine Medine*, oude nummers online in 'archief' op www.grinemedine.nl met index Fred Borensztajn
- Daarnaast boekuitgave *Manke Fisjke* uit 1997 door Willy Brill – deel 1 Jiddische Bibliotheek, en *Benjamin de Derde* uit 2002, deel 6 Jiddische Bibliotheek.
- Pseudoniem van Sholem Jankev Abramovitsh (1836-1917), geboren in Kapoelje, provincie Sloezk in gouvernement Minsk. Schreef in het Hebreeuws. Joodse opvoeding, kende op zijn negende de hele Tenach uit het hoofd. Begon aan opleiding tot rabbijn. Gegrepen door teksten uit de *agode*, deel van mondelinge leer die commentaar geeft op Tenach, vol folklore, fabels en legenden. Studie van vreemde talen onder invloed van *haskole* (Joodse verlichting). Reputatie verworven als vernieuwend auteur in het Hebreeuws, maar alleen gelezen door intellectuele elite. Autobiografische notitie: 'Waar dienen wij, Hebreeuwse auteurs, eigenlijk voor, als we schrijven voor mensen die onze woorden niet verstaan. Jiddisj is de volkstaal, de taal van het dagelijks leven en daar ligt de bron van onze joodse literatuur. Hoe kun je het leven van een volk weergeven zonder de taal van het volk. Dat is, om een talmoedische vergelijking te gebruiken, de wijn bewaren maar het vat weggooien.'
- Jiddisch heeft echter de reputatie van jargon, een taal van vrouwen en ongeletterden te zijn. Eerste roman in 1862 als feuilleton in het literaire tijdschrift *Kol mevasser*. Vertaalde later oorspronkelijk in het Hebreeuws geschreven romans naar het Jiddisch. Laatste twintig jaar van zijn leven doorgebracht in Odessa, daar bezocht door Chaim Nachman Bialik en Sholem Aleichem.

H5. Het Warschauer genie: J.L. Perets

- Jitschok Lejb Perets (1852 – 1915)
 - *Bontshe Shvaig*. Vertaling door [Kees van Hage](#)
 - [Geluidsfragment](#) door Sarah Blacher-Retter
 - Vertalingen: *De Bonthoed en andere verhalen* uit 1998. Willy Brill, Justus van de Kamp, Mira Rafalowicz, Ruben Verhasselt, Jacob van der Wijk. Deel 2 van de Jiddische Bibliotheek.
 - Vertalingen in *Grine Medine*, oude nummers online in 'archief' op www.grinemedine.nl met index Fred Borensztajn
- Geboren in sjetel Zamość (Zamosjtsj) in Polen in 1852; in 1856 thuis van 2457 joden en 1531 goyim. Poolse verdeling: eerst Oostenrijkse, later Russische heerschappij. Talen: Jiddisch, loshn-koydesh, Pools, Russisch en Duits. Perets had naast joodse geleerdheid ook veel kennis van seculiere literatuur: voor die tijd een zeldzaamheid. Werkte eerst als kastelein en later als advocaat, in beide beroepen geen zakelijk succes. Begonnen als schrijver in het Hebreeuws, maar na derde zakelijke ondergang naar Warschau getrokken en daar als schrijver in het Jiddisch furore gemaakt. Stelt Hebreeuwse en Jiddische verzamelbundels en tijdschriften samen en schrijft het ene werk na het andere. Verdient brood als klerk van het Joodse Begrafeniswezen in Warschau, daarnaast mentor van iedereen die iets met het Jiddisch van doen heeft. Beschrijvingen van bezoeken aan Perets in talloze biografieën van Jiddische schrijvers. Leven verloren in 1915, vermoedelijk door zich dood te werken om Joodse ontheemden op te vangen na uitbraak Eerste

Wereldoorlog. Periodisering: verlichtingsperiode, socialistische, chassidisch-romantische en impressionistische.

- Verhaal *Bontshe shvayg*, oftewel 'Klep dicht', toont machteloosheid van het hemelse bestel. Het verhaal *Bontshe shvayg* komt uit 1894 en staat als zodanig aan het begin van Perets' socialistische periode.

H6. Sjolom Alejchem: de Jiddische Mark Twain

- Sjolom Alejchem (1859 – 1916)
 - Inleiding van Fred Borensztajn GM 63/64
 - *Vooruitgang in Kasrilevke*
 - Begin: GM 63/6 4 p. 12 – 13 vert. Ruben Verhasselt
 - [Geluidsfragment](#) Malca Sussman-Hubner
 - Vertalingen: *Het leven een roman, een autobiografie (Foenem jarid)*, vertaald door Willy Brill. Jiddische Bibliotheek van Vassallucci, Amsterdam 1999.
 - *Feest! Verhalen voor kleine en grote mensen (Maises far jidisje kinder)*, vertaald door Henriette Silverberger. Jiddische Bibliotheek van Vassal-lucci, Amsterdam 2003.
 - *Tevje de melkboer (Tevje der milchiker)*, vertaald door Willy Brill. Nieuwe Jiddische Bibliotheek, L.J. Veen, Amsterdam 2008
 - *Een lot uit de loterij* (uit *Monologn, Aiznbangesjichtes* e.a.), vertaald door Ariane Zwijs en Nico ter Linden. Nieuwe Jiddische Bibliotheek, L.J. Veen, Amsterdam 2009.
 - *De stad van de kleine mensen* (uit *Klejne mentsjelech mit klejne hasoges* e.a.), vertaald door Henriette Silverberger. Hoogland & Van Klaveren, Hoorn 2012.
 - *Motl, de zoon van Pejse de voorzanger (Motl Pejse dem chazns)*, vertaald door Henriette Silverberger. Stichting 'Eugeen van Mieghemuseum', Antwerpen 2010.
 - *Menachem Mendel, Een voornaam beroep (A bekowede parnose)*, vertaald door Willy Brill. De Tweede Ronde, Amsterdam, Winter 2000.
 - Grine Medine: www.grinemedine.nl met index Fred Borensztajn
- Pseudoniem van Sholem Rabinovitch. Geboren in Pereyaslav in 1859 en opgegroeid in Voronko (onsterfelijk geworden als Kasrilevke) vlakbij Kiev, Oekraïne. De meest gelezen en meest geliefde Jiddische schrijver van zijn tijd. Eerste werk vlak na zijn *bar mitswe*: 'Het scheldwoordenboek van mijn stiefmoeder', alfabetisch geordend. Werk vertaald in meer dan negentig talen. Werkzaam in Odessa en daar een vriend van Mendele. In 1905 uit Kiev (in zijn werk gefictionaliseerd als 'Jehoepetz') naar de Verenigde Staten gevlucht vanwege pogroms. Na een Russische tournee ziek geworden en jaren invalide doorgebracht. Terug naar VS en in New York geleefd tot 1916. Begrafenis door tienduizenden bijgewoond. Niet alleen als schrijver belangrijk vanwege werken als *Tevye der Milkhiker*, in de jaren '60 bewerkt tot de musical *Fiddler on the Roof*, maar ook ondersteuner van andere schrijvers. Monumenten in Kiev en Moskou, in Oekraïne en Rusland straten naar hem vernoemd. Een van de zeer weinige seculiere Jiddischtalige scholen ter wereld, het Sholem Aleichem College in Melbourne, draagt zijn naam.

College 3. Bloei en verval: drie 20e-eeuwse giganten

H7. De Nobelprijswinnaar Basjevis

- Isaac Bashevis Singer (1903 – 1991), Nobelprijswinnaar 1978
 - Opname van *Groys un kleyn*, met vertaling van Willy Brill
- 1902 geboren in chassidisch gezin vlakbij Warschau, snel daarnaartoe verhuisd. Zoon en kleinzoon van rabbijnen van vader- en moederskant. Na uitbraak Eerste Wereldoorlog verhuisd naar Bilgorai, geboorteplaats moeder, wier vader daar als rabbijn een gemeente leidde. Joodse opvoeding in het cheider, later rabbinale opleiding te Warschau gevolgd. Verdiepte zich in navolging van zijn broer Yisroel Yehoshua Zinger in anderstalige literaturen. Corrector en vertaler van o.a. *Im Westen nichts Neues*. Pseudoniem Bashevis naar zijn moeder basheve ('batseba') om zich te onderscheiden van zijn broer. In 1935 eerste roman (Satan in Gorai) gepubliceerd en geëmigreerd naar de VS, in navolging van broer J.J. Zinger, alwaar corrector en columnist bij Forverts. Liet werk vertalen, in navolging van auteur Sholem Ash, om bekendheid te vergaren buiten de Jiddischtalige wereld. Beroemde werken zoals *Vijanden, een liefdesroman; Shosha*; het postume *Schimmen aan de Hudson* en korte verhalen en novellen zoals *Yentl*, die in 1983 werd verfilmd door en met Barbra Streisand – waar Singer niet bepaald blij mee was.
- Won in 1978 de Nobelprijs voor Literatuur. In 1991 gestorven. In 2020 door professor Dov-Ber Kerler opnames herontdekt waar de auteur zelf in het Jiddisch drie verhalen voorleest; gepubliceerd op archive.org. Interesse in zijn oorspronkelijk in het Jiddisch geschreven werken neemt toe.

H8. De partizanendichter Sutzkever

- Abraham Sutzkever (1913 – 2010)
- Fragment conflict met Michael Felsenbaum
- Opnames van zijn kortere gedichten
 - *Oyb kh'volt nit zayn mit dir*
 - *Chava Alberstein*
 - *Geheymshtot*, voorgedragen door Aba Igelfeld
- Geboren in Smorgon, opgegroeid in Siberië met Kirgizisch als moedertaal; in 1920 verhuizing naar Vilne. In 1927 begonnen als dichter in het Hebreeuws. Pas in het Jiddisch onder de invloed van schrijversgroep 'Yung-Vilne', daarin echter buitenstaander vanwege afwijkende thematiek – fantastisch en grotesk i.p.v. proletarische poëzie. Vanaf 1935-36 in Warschau succes als dichter door in het blad *In zikh* (New York), eerste boek *Lider* in 1937 verschenen in Warschau. In 1941 Jiddisch radiopresentator in Vilne toen de oorlog uitbrak. Ontsnappingspoging naar Rusland door hem en zijn vrouw vergeefs. Woonde tot 1943 in het Vilner getto, alwaar moeder en kind vermoord, en maakte deel uit van de 'Papierbrigade': redders van boeken, manuscripten en andere cultuurschatten uit het Yiddisher Visenshaftlekher Institut, zoals brieven van Tolstoy, het dagboek van Theodor Herzl en tekeningen van Marc Chagall. Op 12 september 1943, vlak voor liquidatie getto,

ontsnapt en zich aangesloten bij partizanenkamp in de bossen. Aldaar veel gedichten geschreven. Op 12 maart 1944 door speciaal gezonden Russische vliegtuigen naar Moskou ontsnapt. In 1946 opgetreden als getuige (in het Russisch) in Neurenberg. Tussen 1945 en 1947 het lange epische gedicht *Geheymshot*. Dankzij de Oekraïense Golda Meïr, latere premier van Israël, kon hij met valse papieren naar Israël emigreren. Aldaar schrijversgroep Yung Yisroel opgericht, als voortzetting van Yung Vilne, en tijdschrift *Di Goldene Keyt* vanaf 1949 tot 1995. Naoorlogse publicaties zoals *Gaystike erd*, *Ode tsu der toyb* en ook korte verhalen, uitgegeven in deel 3 van de Jiddische Bibliotheek onder de titel *Groen aquarium* en *Dagboek van de Messias*. Bloemlezingen van zijn gedichten in het Engels en Duits verkrijgbaar.

H9. De laatste dichteres van wereldniveau: Rivke Basman

- Rivke Basman Ben-Chaim (1925 – 2023)
- Opnamen van Rivke zelf

Rivka Basman werd op 20 februari 1925 geboren in Vilkmargè, Litouwen, als dochter van ouders Yekhezkel en Tsipora (née Heyman). Op school lazen zij en haar vriendinnen enthousiast de gedichten en verhalen van Kadya Molodowsky, een Jiddische schrijfster. Basmans vader en haar jongere broer Arele werden door de Duitsers in de Oostzee vermoord. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bracht Basman ongeveer twee jaar door in het getto van Vilna. Daarna werd ze naar het concentratiekamp Kaiserwald in Riga gestuurd.

Basman begon poëzie te schrijven in Kaiserwald om medegevangenen op te vrolijken. Toen het kamp werd geliquideerd, bewaarde ze haar gedichten door ze in haar mond naar buiten te smokkelen. Na de bevrijding woonde Basman van 1945 tot 1947 in Belgrado. Terwijl ze daar was, trouwde ze met Shmuel "Mula" Ben-Hayim en samen met hem hield ze zich bezig met het smokkelen van Joden uit Europa en voorbij de Britse zeeblokkade om het Mandaat Palestina binnen te komen.

In 1947 ging Basman naar Palestina en sloot zich vervolgens aan bij kibboets HaMa'apil. Ze behaalde haar onderwijsdiploma aan het Teachers' Seminary in Tel Aviv. Ze studeerde ook literatuur terwijl ze in New York verbonden was aan Columbia University. In haar kibboets gaf ze les aan kinderen en sloot ze zich ook aan bij de Jiddische dichtersgroep Yung Yisroel ("Jong Israël"). Terwijl ze in de kibboets was, schreef en publiceerde ze in 1959 haar eerste dichtbundel, *Toybn baym brunem* (Duiven bij de bron).

In de jaren 1963 tot 1965 werd haar man de cultureel attaché van Israël naar de Sovjet-Unie. Basman gaf tijdens haar verblijf daar les aan de kinderen van de diplomaten in Moskou. Ze ontmoette ook Russisch-Jiddische auteurs.

Basman Ben-Hayim schreef haar gedichten grotendeels in het Jiddisch. Sinds die tijd zijn veel van haar gedichten in het Hebreeuws vertaald. Terwijl hij nog leefde, maakte haar man het ontwerp en alle illustraties voor haar boeken. Na zijn dood nam ze zijn familienaam over en voegde die samen met de hare toe.

Basman Ben-Hayim bleef poëzie schrijven en was het hoofd van de Unie van Jiddische Schrijvers in Tel Aviv. Ze ontving in 1984 de Itzik Manger-prijs. Basman ontving in 1998

ook de Chaim Zhitlowsky-prijs. Basman Ben-Hayim woonde in Herzliya Pituah. Ze stierf in Herzliya, Israël op 22 maart 2023, op 98-jarige leeftijd.

College 4. Nieuwe bloei: Jiddisch vandaag de dag

H10. Daniel Galay en Michoël Felsenbaum

- Overzicht hedendaagse activiteit: uitgeverijen, tijdschriften en weblogs.
- Voorbeeld van een hedendaagse schrijver van poëzie: Daniel Galay (* 1945)
 - [Fragment](#) *Di goldene pave* uit 'oyer-siluetn' (1994)
- Voorbeeld van een hedendaagse schrijver van proza en poëzie: Michoël Felsenbaum (* 1951)
 - [Fragment](#) Nieuwsprogramma in Radio Yiddish Pour Tous:
 - [Fragment](#) Felsenbaum over Jan Lazar:
 - Met muziek van Lucette van den Berg

H11. Berl Kotlerman en Haike Beruriah Wiegand

- Voorbeeld van een hedendaagse schrijver van poëzie: Berl Kotlerman (* 1971)
 - [Fragment](#) Kotlerman
- Voorbeeld van een hedendaagse schrijver van poëzie: Haike Beruriah Wiegand (* 1965)
 - [Fragment](#) uit *Kales-Breyshes*

H12. Libby Polak en de toekomst van het Jiddisch

- Voorbeeld van een hedendaagse schrijver: Libby Polak
 - Audiofragment uit interview met *dos yidishe kol* 29 februari 2012
 - Gedicht uit *yugntruf* 2013, vertaald door David Cohen
- Slotwoorden over het toekomst van het Jiddisch, met afsluitend [een gedicht van en voorgedragen door Iztik Manger](#)

Enkele gedichten

Daar waar geen vertaler is vermeld, zijn de gedichten vertaald door David Cohen.

Avraham Sutzkever

Onder al uw witte sterren

Onder al uw witte sterren
steek mij toe uw witte hand.
Want mijn woorden, ze zijn tranen,
willen rusten in uw hand.
Zie, hoe donker hun geflonker
in mijn somberende blik.
Om ze aan u terug te schenken
heb ik nergens maar een hoek.
En ik wil toch, God mijn trouwe
mijn bezit u toevertrouwen,
want er woedt in mij een vuur,
en mijn dagen staan in vlam.
Maar in kelders en in holen
huilt de dodelijke rust.
Hol ik hoger, over daken
en ik zoek: waar bent u, waar?
Over trappen, binnenplaatsen
achtervolgen ze me wild.
Hang ik – _een gebroken snaar
en zo zing ik dan tot u:
Onder al uw witte sterren
steek mij toe uw witte hand.
Want mijn woorden, ze zijn tranen,
willen rusten in uw hand.

Vertaling: Ariane Zwiers

Abraham Sutzkever

Uit tien verrijst een volk

De herfstzon met spinnenwebstralen die huizen
met vlammen aaneenspon – staat die je nog bij?
De mensen bij dageraad, morsig als kuikens
die bijna gekeeld zijn – staan die je nog bij?
De smeltkroes van jodenmoord, daarin smolt samen
een zilveren luchter, een schoorsteen, een goot,
geblakerde balken, versplinterde ramen,
het sjoelplein, het slachthuis, de woede zo groot,
de uitkijkpost met het kanon en een wiegje
met kind – alles zonk in een vlak als een spiegel.

Een mengsel, een smeltkroes, daartussen mijn lichaam,
totdat in mijn hoofd opeens duisternis was.
Kwam dat doordat regen mij striemde met bliksems,
besloten in iedere druppel van glas?
Of was het een droombeeld, dat mij wilde dwingen:
je moet door verschillende lagen heen breken,
dan krijg je de waarheid te zien. En verschrikking,
verblindend, heb ik in de ogen gekeken.
Met haar als door glazen glimwormen doorregen
zocht ik toen mijn weg door een reeks oude stegen.
Tweebenige doem, wie deed jou het verzoek
om godlijke bode en voorman te spelen?
Terwijl ik dit vraag, hoor ik schreden, een voetstap,
die ritselt als stormen die dor blad bespelen.
Dan doemt er een vrouw op, ze snijdt mij de pas af,
jong leven draagt zij in een wiegende arm.
Terwijl zij mij toespreekt, reikt zij mij de andere:
Ik ben u niet vreemd, even rijk, even arm.
Kom mee, stel geen vragen, want dit is het pad
dat leidt naar 't geheim van een duistere stad.
Ontsnapt aan de vlammen was ik, en aan stolling
tot klei – dus wat heb je dan nog te verliezen?
Zijn straten geblakerde kooien geworden
– wat heb je als laatste dan nog te verliezen?
De lucht die nazindert, door vonken versplinterd,
door kogels gerafeld, is dodelijk verwond.
Voorop loopt de vrouw, een bejaarde, al hinkend,
en licht dan een roestrooster op uit de grond.
En toen, door het zonlicht niet langer bestraald,
zijn wij naar de diepe riolen gedaald.
Dat hier, waar de stinkende wateren klotsen,
wij eens zouden schuilen, wie had dat geloofd?
Had iemand zoiets in 't verleden verkondigd
dan dacht je: Die man is niet goed bij zijn hoofd.
Ik zwem met de moed van de wanhoop door stank en
door kleverig duister. Waarheen en hoe ver?
Hier, onder gewelven zo smal als de gangen
van muizen, vraag ik: Is er ergens een ster?
Sta stil, en een waterval plenst op je neer
en giechelt muisachtig: Ik min je zozeer.
Ik zou niet meer weten hoe lang ik moest zwemmen
door allerlei buizen, heel nauwe en wijde:
een uur of een jaar? Ons doel bleek een soort kelder,
hij lag afgezonderd, een beetje terzijde.
Het was een oud compartiment van het stelsel
riolen dat vrij bleef van water, al jaren.
En daar in die holte, gedempt door hun stemmen,
kan ik nu mistgrauwe gedaanten ontwaren,

als schaduwen achter een nevel verborgen.
Mijn leidsvrouw begroet hen, zij zegt: 'Goedemorgen!
Pupilzwarte wezens besnuffelen mijn lichaam
als dieren dat doen met hun jong, pasgeboren.
Zij graaien en grijpen met schimmige vingers,
als was ik een dierbare die zij verloren.
'Zijn wij met z'n tienden de laatsten der joden?'
zo wenen zij. 'Zijn er nog joden in leven?'
(Ik zie een flard hemel, heel hoog, door een rooster,
waarlangs een vlucht zonnige duiven komt zweven.)
Een adem, een blauwige, kringelende wolk
be zweert ons: 'Uit tien verrijst ooit weer een volk.'
Het licht uit het rooster, een streep maar, zo smal,
het was als een dief in het donker verzwonden.
Hier zag ik een davidsster geel op een jas,
en daar tefilien op het voorhoofd gebonden.
Een kreet in het duister, gehuil van een kind
kwam ergens uit kleren en lappen naar boven,
gevolgd door een echo zo klaaglijk en kil.
Een kind hier bij ons! Het was niet te geloven.
Mijn leidsvrouw verklaarde: 'Ik hoorde een stem,
het wurm klonk zo triest. In een put vond ik hem.'
Het kind had geschreeuwd en de echo had schielijk
zijn heil in een andere wereld gezocht.
'Hoe goed zijn, o Jakob, uw tenten,' sprak iemand.
'Hoe mooi Israël, waar u ooit wonen mocht!'
Wat vangen we aan met het kind? Uit bedeesdheid
bracht vooralsnog niemand die kwestie ter sprake.
Toen daalde van kosmische kusten een hand neer
om iedereen tot een legende te maken.
De waarheid was ondergronds tot mij gekomen.
Ik heb van mijn dodenstad afscheid genomen.

Vertaling: Willy Brill en Jos Versteegen

Uit: Gehejmsjtot. Poëtisje werk, band 1, Tel Aviv 1963

Abraham Sutzkever

Oyb ikh volt nit zayn

Als ik niet samen met jou was, getweeën,
met mijn verdriet en vreugde was gestrand,
en als ik niet zou branden met het land,
vulkanisch land in felle barensweeën,
als ik onmiddellijk na mijn Izaaksoffer
niet samen met het land geboren was,
waar elke steen een vader van mij is,
dan had mij niet gespijst het brood,

de drank mijn dorst niet weggenomen,
tot ik zou voortgaan, niet als Jood,
en slechts mijn heimwee was gekomen.

Daniel Galay

De gouden pauw

Ik ben bedroefd:
de droge veren
misschien wel voor altijd
zijn hun glans verloren
en toch houd ik
zo veel van haar.

Van haar stijl, van haar charisma,
terwijl er van haar levenswandel,
van haar legendarische koninkrijk,
geen spoor meer te zien is.
Niettemin
kan wie door haar gevangen is
niet ontsnappen.

Haar uitgedoofde ogen
zijn de allermooiste tuinen
kwijtgeraakt,
waar ze me ooit door hebben rondgeleid.
En het doet me zo'n verdriet,
het doet me zo veel pijn.

Het lied van de gouden pauw
is verdwenen in den vreemde,
en haar vleugels nu open te slaan
valt haar zo zwaar.
Wat zal er worden van haar
en van haar lijdende knecht,
van degene die niet antwoordt,
met degene die almaar vraagt en vraagt...?

Berl Kotlerman

Oekraïne

Wie onze voorouders gezegend heeft
zal ook de kleine kindjes zegenen
met zoete honingvlokken en rozijntjes
en misschien ook wel met blijde levens
mijn lieve, in jouw uitgestrekte land.

In Sarhorod, Tulchyn en in Nemyriv
in kromme, nog niet geplaveide steegjes
met ingestorte, neergehaalde huizen,
ach, mag daar zelfs de kleinste zorg niet zijn,
mijn lieve, in jouw uitgestrekte land.

Al liggen alom uitgestrooide stenen,
door boze oogopslagen verontreinigd,
door boze tongen helemaal versleten,
toch zal er zeker ooit een zegen komen
mijn lieve, in jouw uitgestrekte land.

Maar moeders maken zich gereed, onzeker,
om zich een hulpeloze vraag te stellen:
waar sleept men onze zonen nu weer heen,
en waarom loert de vijand overal
mijn lieve, in jouw uitgestrekte land?

Oud perkament begint te mompelen,
en witte wolken fluisteren in het geheim:
verborgen zijn de wegen van de hemel
maar groot de macht van zwijgende gebeden,
mijn lieve, in jouw uitgestrekte land.

De macht die ook de kinderen beschermt,
is dat niet toch het allergrootste goed
mijn lieve, in jouw uitgestrekte land
in waarheid en oprechtheid
laat ons zeggen 'amen'.

Haïke Beriuriah Wiegand

kales-breyshts

Ik ben de bruid
van het begin
van de schepping,
de zangeres van het gras.

Luistert aandachtig
naar de klanken
van de schepping,
naar het ruisen van de wateren
in het duister,
naar het eerste woord
van de creatie:
'Er zij licht'

en het werd licht.
Het begin
van de creatie.

Ik ben de bruid
van het begin
van de schepping,
de zangeres van het gras.

Gras groeit gestadig
over het gezicht van de aarde,
over de wonden
van het hart van de wereld.
Het hart van de wereld
behoeft een nieuw begin.

Ik ben de bruid
van het nieuwe begin,
de zangeres van het gras.

Maar de zangeres van het gras is moe
en ongeduldig.
Laat het nieuwe begin
maar spoedig komen!

Libby Polak

di oygn-leplekh s'plekt

de oogleden kleven aan elkaar
de gedachten zweven rommelig ver weg
het lichaam vastgenageld aan het bed
behageld met bruisende dromen
er wordt gedroomd over de wereld
een golf is in het hoofd beland
het ruist van golven die nooit teleurstellen
en sneller stromen dan de woorden van een kletsmeier
die bazelt

gedachten zitten elkaar op de hielen
zo nu en dan begint het te vriezen
en je voelt het
en je zou jezelf tot in de eeuwigheid kunnen blijven krabben
in de rotsvaste muur tussen galmende hamers
en onder het dekbed blijven
warm togedekt
tot de haan
erop los begint te zingen
en kraait met de stipte klank van de klok

Overzicht Jiddische literatuur

Voor een goed overzicht van de Jiddische literatuur zie de website van [Stichting Jiddisj](http://stichtingjiddisj.nl).

Aanbevolen literatuur

Willy Brill, *Sprakeloos water: spiegel van de Jiddisje poëzie*. Meulenhoff 2007

Geld uit de hemel en andere werk uit de Jiddisje literatuur. Voor het eerst in Nederlandse vertaling. Amphora Books 2015

Mordechai Gebirtig, *Majne Lider / Mijn liederen*. Uitgeverij HetMoet, 2020

Rivke Basman Ben-Chaim, *Reiken naar de tijd*. Amphora Books 2021

Mendele Mojcher Sforim (*Mendele de Boekverkoper*), *Manke Fisjke*, Jiddische Bibliotheek, Vassallucci 1997

Deel 1 t/m 10 van de Jiddische Bibliotheek van Vassallucci, met werken van Avrom Sutzkever, Sjolom Aleichem, Esther Kreitman en vele anderen, zijn antiquarisch verkrijgbaar, evenals delen van de Nieuwe Jiddische Bibliotheek van L.J. Veen.

Enkele links

<http://stichtingjiddisj.nl>

<https://grinemedine.nl>

http://www.cedargallery.nl/nlgedichten_jiddisch.htm

<https://keesvanhage.wordpress.com/vertaald-literair-werk/>

<https://www.לידער.us.org/>

<http://http://www.yiddishpoetry.org/>

<https://www.yiddishbookcenter.org>

Colofon

Home Academy geeft hoorcolleges uit voor thuis en onderweg. Direct te downloaden of onbeperkt te beluisteren in de Home Academy Club. Interessante onderwerpen, van geschiedenis tot natuurwetenschappen, voorgedragen door boeiende sprekers. Zo kan je kennis opdoen in de auto, in de trein, op de fiets of thuis op de bank. Download de Home Academy app voor het beluisteren van onze hoorcolleges op een mobiel of tablet.

Kijk verder op www.home-academy.nl

Uitgave Home Academy Publishers
Middelblok 81
2831 BK Gouderak
Tel: 0182 – 370001
E-mail: info@home-academy.nl

Opname	Bob Kommer (Den Haag, juli 2023)
Stem Inleiding	F.C. van Nispen tot Sevenaer
Muziek Intro	Cok Verweij
Mastering	Frits de Bruijn
Vormgeving	Floor Plikaar

© Hoorcollege Copyright 2023 Home Academy Publishers B.V.
ISBN 978 90 8530 254 4
NUR 630, 77, 78

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaand schriftelijk toestemming van de uitgever.